MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

JASPER, Kata
Núbiai „valóság” a színpadon. Turizmus, autenticitás, sztereotípiák egy Nílus-parti faluban / Nubian "reality" on the stage. Tourism, authenticity, stereotypes in a village in the Nile Coast
Eredeti közlés /Original publication:
in: Csizmadia Sándor – Tarrósy István szerk.: *Afrika Ma – Tradíció, átalakulás, fejlődés*, 2009, Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó, pp 307–326. old.
Elektronikus újraközlés/Electronic republication:
AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.850
Dátum/Date: 2018. május / May
filename: jasperkata_2009_NubiaiValosag
Ezt az információt közlésre előkészítette
/This information prepared for publication by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:
JASPER, Kata: Núbiai „valóság” a színpadon. Turizmus, autenticitás, sztereotípiák egy Nílus-parti faluban / Nubian "reality" on the stage. Tourism, authenticity, stereotypes in a village in the Nile Coast, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–27. old.**, No. 000.002.850, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Közkönyvtárakban / In public libraries
Kulcsszava*k*/Key words
magyar Afrika-kutatás, bevezető szavak, núbiai etnikai turizmus, terepen, Garb Szenel, egy falu a Nílus nyugati partján, a turisták núbiai faluja, núbiai házban nőtt fel, a núbiai mítosz megkonstruálása, a legbarátságosabb nép Egyiptomban, összeköttetésben állnak a világgal

African studies in Hungary, introductory words, Nubian ethnic tourism in the field, Garb Senel, a village on the west coast of the Nile, a Nubian village of the tourists, he/she grew up in a Nubian house, the construction of the Nubian myth, the friendliest people in Egypt, they are in contact with the world

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

NÚBIAI „VALÓSÁG” A SZÍNPADON

Turizmus, autenticitás, sztereotípiák egy Nílus-parti faluban

JASPER, Kata

in: Csizmadia Sándor – Tarrósy István szerk.: *Afrika Ma – Tradíció, átalakulás, fejlődés*, 2009, Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó, pp 307–226. old.

Bevezetés

2006 februárja és 2007 nyara között több ízben végeztem kutatást Egyiptomban egy olyan, Asszuánhoz közel fekvő faluban, Garb Szehelben, ahol núbiai etnikum él a Nílus partján, az asszuáni gáthoz (el-Hazan) közel. Kutatásom fő célja a közösség belső viszonyainak megértésén túl a változások vizsgálata volt. A térhasználat és az etnoesztétikai tartalmak bemutatásán keresztül egy korábbi írásomban arra kerestem a választ, hogy a modernizáció és a turizmus hatására milyen belső változások következtek be a falu életében, értékrendszerében, hogyan adaptálódott mindehhez a garb szeheli kultúra.[1] A kutatás egy későbbi szakaszában a lakodalom került figyelmem középpontjába, amihez kapcsolódóan elsősorban az anyagi javak mozgását vizsgáltam, de ez a kutatási szakasz még nem zárult le.

Jelen írásom szerkezeti ívét a turizmus hatásainak vizsgálata fogja képezni, a korábbiaknál részletesebben, több irányból megközelítve kívánom bemutatni az iparág mikrotársadalomra, vagyis Garb Szehel lakóinak életére gyakorolt hatását. Arra kísérlek meg választ adni, milyen stratégiák alakultak ki a falun belül a turizmussal járó gazdasági haszon kiaknázása érdekében. Hogyan alakította mindez a közösség kollektív reprezentációját, azaz a turistáknak közösségi szinten megkonstruált núbiai „valóságot”? Milyen képet alkotnak ők a turistákról? Milyen etnikai tartalmak fogalmazódnak meg ennek során? Milyen adaptív értékek figyelhetők meg a művészetben? Milyen változásokat okozott az idegenforgalom a közösség belső viszonyrendszerében?

---

[1] Erről szóló írásom a közeljövőben fog megjelenni Núbiaiak Garb Szehelben. Terepmunka egy Asszuán melletti núbiai faluban címen.

A núbiai etnikai turizmus megközelítése

A hagyományok, a kulturális adaptáció és a belső társadalmi viszonyok mélyebb összefüggéseinek turizmus tükrében való bemutatása azért is bírhat nagy fontossággal, mert a núbiaiakkal foglalkozó tanulmányok legnagyobb része a két asszuáni gát építése révén létrejött etnográfiai mentés kapcsán íródott.[2] Az általam ismert, egyiptomi társadalmi változásokkal foglakozó tanulmányok sokkal szélesebb perspektívában elemzik a változásokat, kitérve az identitás, a politikai és gazdasági változások, a vallás, a társadalomszervezet kérdéseire.[3] Egyedül Sandrine Gamblin írása elemzi az egyiptomi turizmus egyik fő úti célja, Luxor esetében a helyi lakosság együttélését a turisták világával.[4] A turizmus núbiai közösségre gyakorolt hatásáról Anne M. Jennings amerikai antropológus írt könyvében, ami azonban több mint tíz éve jelent meg, és az 1982-ben, illetve 1986-ban végzett terepmunka tapasztalatait mutatja be.[5] Az akkorihoz képest jóval több turista érkezik napjainkban a falvakba, az emberek életére is nagyobb hatást gyakorolva. A növekvő idegenforgalom okozta változások vizsgálatának fontosságát (az egyre bővülő turisztikai szakirodalom mellett) Kiss Márta is hangsúlyozza az énlakai identitásról, önreprezentációról és sztereotípiákról szóló antropológiai írásában, amelyben kimerítően elemzi a közösség értékrendjében és jövőbeni megélhetési stratégiáiban megfigyelhető átalakulást.[6]

A turizmuselméletekkel kapcsolatos szakirodalom[7] legtöbb esetben a turisták és a turizmus szemszögéből közelíti meg a kérdést, arra keresve a választ, milyen motivációk vezérlik az egyes embert szabadideje eltöltésében, hogyan épül fel a szolgáltatás-rendszer. Sokan és

---

[2] Fernea 1973, Herzog 1957, Kennedy 1978, Wenzel 1972.
[3] Hopkins – Saad 2004.
[4] Gamblin 2004.
[5] Jennings 1995.
[6] Kiss 2007, 151.
[7] Ezalatt elsősorban a következő köteteket értem: Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus mint kulturális rendszer.* Budapest, Néprajzi Múzeum, 1998, Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (szerk.): *Helye(in)k, tárgyai(in)k, képe(in)k. A turizmus társadalomtudományos magyarázata.* Budapest, Néprajzi Múzeum, 2003. Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt: *Turizmus és kommunikáció.* Budapest-Pécs, Néprajzi Múzeum, 2000, Fejős Zoltán – Pusztai Bertalan (szerk.) *Az egzotikum.* Budapest – Szeged: Néprajzi Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék 2008.

sokféleképpen írnak a globális fogyasztói kultúra *versus* autentikusság kérdésköréről is, és többször említik azt a szimbolikus „üvegalagutat"[8] vagy „buborékot",[9] amelyen belül a turisták mozognak, s amely egy romantikus tradíciót kíván feleleveníteni, vagy épp kreálni a kalandvágyó, egzotikumot kereső külföldiek számára. Szeljak György azt írja ezzel kapcsolatban:

„MacCannel korai, híres tanulmánya[10] szerint a modern turisták egyik vágya, hogy helyreállítsák azokat a struktúrákat, amelyekről úgy vélik, hogy a modernitás a saját környezetükben szétrombolta őket. A természetközeliséget, a harmóniát, a békét, az eredendő spiritualitást, egységet pedig térben a centrumtól távoli periférián, időben pedig gyakran egy premodern környezetben élő közösségben vélik megtalálni. A turistaút tehát egyfajta visszatérés az eredeti értékekkel teli, autentikus világba, ahol a természethez közel élők még tudnak valami olyat, amit a modernitás útvesztőiben eltévedt emberek már elfelejtettek."[11]

Az autenticitásra és etnicitásra építő turizmus egy példáját fogom bemutatni egy konkrét faluban megfigyelhető jelenségek értelmezésén keresztül, amely során a hangsúlyt a reprezentációra, a változásokra, a kultúra adaptációjára valamint a helyiek és a turisták ehhez való viszonyára helyezem.

Terepen

Fent említett kutatásaimhoz egyetemi hallgatóként az iskolai szünetek bizonyultak a kiutazáshoz megfelelő időszaknak. Eddig közel kéthónapnyi időt töltöttem a közösségben, első alkalommal három hétig, 2007 februárjában két hétig, végül 2007 nyarán négy hétig kutattam Garb Szehelben.

---

[8] Benedek H. 1998, 105.
[9] Urry, John: *The Tourist Gaze. Leasure an Travel in Contemporary Societies.* London, Sage 1990, idézi: Bódis 1998, 190.
[10] MacCannel, Dean: *The Tourist: A New Theory of the Leasure Class.* New York: Schocken 1976. Idézi Szeljak 2008, 237.
[11] Szeljak 2008, 237.

Asszuáni ismerősöm egyik rokona jóvoltából egy családnál laktam a családfő „lányaként", ami egyrészt a közösség számára legálissá tette ott tartózkodásomat és védelmet jelentett, másrészt pedig nagyban meghatározta azok körét, akikkel érintkezhettem. Annak köszönhetően, hogy angol tolmácsra volt szükségem, akire főleg az első időszakban, de azt követően is rászorultam, „eredeti családomon" túl egy másik garb szeheli család és azok tágabb rokonságának „belső kategóriáin" keresztül sikerült képet alkotnom a falu kulturális sajátosságairól.

A közösség megismerésén túl önmagam elfogadtatása is célom volt, az irántam való bizalom megalapozásához pedig időre volt szükségem. Meg kellett ismernem a közösség normáit, amelyek, lévén rejtettek, legtöbbször csupán akkor nyilvánulnak meg, amikor az egyén megszegi őket, ez pedig egyértelműen konfliktusokhoz vezet, a feszültséget pedig tovább növeli az, hogy a kutató lépten-nyomon szembesül saját korlátaival és gyengeségeivel.[12]

Elsődleges módszerem ennél fogva a résztvevő megfigyelés, azaz „a tartós együttéléssel elérhető megismerés, megtanulás és megértés" volt.[13] Mindez azért volt fontos, mert – Malinowski szavaival –

„számos olyan fontos jelenség létezik, amelyet nem lehetséges pusztán a kérdezősködés vagy a dokumentált adatok számolgatása útján feljegyezni, hanem teljes valójában kell megfigyelni. Nevezzük ezeket a való élet apró részleteinek."[14]

A terepmunka során folyamatosan készült fotódokumentáció is, amely keretében nagy hangsúly került az adaptív értékeket hordozó tárgyak és épületek vizuális rögzítésére. A későbbiekben, leginkább a harmadik terepmunka során a megfigyelt, kulturális tartalommal bíró események, beszédek és cselekedetek lejegyzését már félig strukturált interjúk is kiegészítették. A kutatás alatt szembesülnöm kellett azzal, mennyire nincs tisztában azzal a kutatott közösség, hogyan kell egy kutatás „jó" tárgyaiként viselkedni. Különböző okok miatt a beszélgetésekhez nem lehetett nyugodt légkört kialakítani, azokat folyton megzavarták, a tolmács gyakran saját meglátásait is beleszőtte az interjú-

[12] Egy antropológus terepen való létének nehézségeiről (oly sok más antropológiai írás mellett) színes képet kaphatunk Malinowski naplójából. (Malinowski 2001.)
[13] Borsányi 2000, 80.
[14] Malinowski 2000, 53.

alany mondandójába, csak saját rokonai és barátai számra lehetett rávenni fordításra, más „idegen" falubelivel való beszélgetés így nem volt lehetséges, ami a családi kapcsolatok erősségére és alapvető fontosságára utal. Nem volt lehetőség továbbá interjú-időpont megbeszélésére sem, mert beszélgetőtársaimnak ilyenkor folyton más dolga akadt, ami pedig az időhöz való más viszonyulásra mutat rá.[15]

Miután sikerült (e viszonylag rövidebb időszakban is) többször is visszatérnem a terepre, tanúja lehettem a közösség életében végbemenő változásoknak, így vizsgálhatóvá váltak az adaptáció következményei, az értékek átalakulásának vagy teremtésének folyamatai.[16] A következőkben szeretném röviden bemutatni kutatásom helyszínét és a vizsgált közösséget.

Garb Szenel, egy falu a Nílus nyugati partján

Robert A. Fernea, amerikai antropológus szerint

„a núbiainak hívott emberek azok, akiknek eredeti falvaik a Nílus mentén húzódtak az Asszuánnál lévő első kataraktától délre, Szudánon át Dongola vidékéig."[17]

Minthogy a Középső–Nílus-völgy lakossága Kr.e. 3000-től napjainkig stabil összetételűnek tűnik, és csak kis változatosságot mutat,[18] a mai núbiaiak őseiről elmondható, hogy már az ókorban is ebben a térségben éltek. A núbiaiak és az egyiptomiak közti, már az ókortól kimutatható kapcsolatból az utolsó kb. kétszáz év története fontos igazán témánk megértéséhez.

1820-tól, a török-egyiptomi vagy ottomán kor kezdetétől megnőtt a jólét a Középső–Nílus-völgyben, és a népesség is gyarapodni kezdett. A népességnövekedés azonban a változatlan erőforrás-mennyiség miatt életszínvonalbeli csökkenéshez vezetett, ami arra ösztönözte a núbiaiakat, hogy a pamut-export és a fellendülő turizmus miatt pros-

---

[15] Ezekhez nagyon hasonló szituációkról számol be többek közt Nigel Barley is, a *doajók* közti terepmunkájáról írt őszinte, mulatságos és nagyon tanulságos beszámolójában. (Barley 2006, 76 és 90.)
[16] Vö. Boglár 2001, 10.
[17] Fernea 1973, 4.
[18] Török 1997, 43.

peráló Egyiptomban vállaljanak munkát, például hotelekben kiszolgáló-személyzetként.[19]

A két, Asszuánnál felépített gát, az „Asszuáni-gát" (el-Hazan) és a „Nagy-gát" (el-Saad el-Ali) építése – előbbit 1898 és 1934 között építették többszöri megnagyobbítással, utóbbi 1960 és 1971 között épült fel – hozott alapvető változást Núbia lakóinak életében. Közel százezer lakos kényszerült otthona elhagyására. Az északi területeken élőket Egyiptomba telepítették át, a délen élők pedig Szudán területén leltek új hazára. Egyiptomban az ország déli részén, Asszuán és Eszna között, valamint a nagyvárosokban él a núbiaiak többsége.[20]

Garb Szehel első lakói a helyiek elmondása alapján az asszuáni gát közelében, attól kissé délre éltek. 1902-ben költöztek ide az első lakók az első áttelepítési hullám során. Mintegy 50–60 fő érkezett ekkor a faluba, amely lakossága nem csupán demográfiai okokból, de a gát többszöri megnagyobbítása miatti folyamatos költözések révén is egyre gyarapodott. Az áttelepülők első hulláma Asszuánt és környékét célozta meg, a város közvetlen közelében több falut is alapítottak az idők során, amilyen a várostól nyugatra található Garb Asszuán, az Elephantiné szigeten lévő Geziret Asszuán, az asszuáni gát keleti lábánál fekvő Koror, a Szehel-szigeten Szehel, és a tőle nyugatra lévő Garb Szehel.

Az Asszuánnál élő núbiaiak túlnyomó többsége *kenzi,* amely etnikai és nyelvi alcsoportot is jelöl. A kenzi núbiaiak eredetileg Asszuán és Esz-Szebua között éltek, és eredendően egy kereskedő kolónia tagjaiként az Asszuánnál lévő kereskedelmet és hajózást felügyelték. Az egyes núbiai etnikai csoportok nem csupán nyelvükben különböznek egymástól, hanem – minthogy eltérő földrajzi adottságaik és a történelmi körülmények más-más szociokulturális kontextust határoztak meg számukra – társadalomszervezetük, gazdasági, politikai és rokonsági rendszerük is különbözhet, az eltérő vallási szokásokhoz hasonlóan.[21]

A kenzik, így a kutatott falu lakói is *patrilineáris* alapon meghatározott törzsekben élnek, amely nagyon közeli rokonságot mutat a nomád arab törzsekkel. Többnyire núbiai házastársat választanak a fiatal férfiak, legalábbis első feleségként. A mára kb. 2500 lelkes faluban

[19] Fernea 1973: 36–42.
[20] Keating 1980, 9–23.
[21] Bővebben lásd: Jasper (megjelenés előtt) 11.3. Kik a núbiaiak? című fejezet.

két núbiai–egyiptomi házasságról van tudomásom. Egyik esetben a férj núbiai, a feleség pedig egyiptomi. Munkahelyükön kialakult szerelmük vezetett a családjaik által sokáig ellenzett házassághoz. A másik esetben ugyanakkor a feleség a falubéli, a férj pedig egy szaidi, azaz felső-egyiptomi[22] férfi. Az arab világra jellemző párhuzamos unokatestvér-házasság, azaz az apai nagybácsi lányának feleségül vétele nagy számban megfigyelhető ugyan, de ugyanolyan gyakori az egyéb rokon lánnyal való házasságkötés, a szülők ugyanakkor már egyre nagyobb számban beleegyeznek a családon kívüli, szerelmi házasságba is. A házasságok többsége Asszuán és a környező falvak lakosai közt köttetik, így szinte minden családnak él rokona a városban vagy valamely szomszédos faluban. A fiatal házasok házasságuk első időszakát a feleség családjánál töltik, ahol a lakóépületen belül kialakított, önálló egységként funkcionáló, az esküvő napjára már bútorokkal berendezett épületrészbe költöznek, vagy a városban felépült lakóházak egyikében vesznek lakást. Ezt követően a férj falujában építenek saját házat.

A család fenntartója a férfi. A nők nemcsak azért nem dolgoznak, mert évekig le vannak kötve gyermekeik – nem ritkán négy–öt gyermek – felnevelésével, hanem azért sem, mert a magas munkanélküliség miatt nem kapnak állást. Egyre több nő szerez érettségi bizonyítványt és tanul tovább felsőoktatási intézményben, munkát azonban már nem talál mindegyikük. Több családnak is van kisebb-nagyobb területen földbirtoka, de a földrajzi adottságok nem tesznek lehetővé nagyobb arányú földművelést, így a férfiak többsége a környékbeli állami vállalatoknál vagy a turizmus valamely ágában helyezkedik el, de sokan vállalnak munkát valamely közel-keleti olajállamban is. Ebben az esetben csak évente néhány hétre vagy hónapra látogatnak haza, így a család irányításában sokkal nagyobb szerep és felelősség hárul a feleségre.

A Nagy-gát is sok embernek biztosít munkalehetőséget. Az itt dolgozók jó része egy, a gát közelében felépült városban, Szahari Cityben él azokban a házakban, amelyeket eredetileg a gát építésén dolgozó mérnökök számára építettek. Itt núbiaiak és egyiptomiak egymás mellett laknak. Az engem befogadó család is itt élt a családfő aktív

[22] Az el-Sa'id szó Felső-Egyiptomot jelöli (Miller 2004, 29.), így a szaidi kifejezés elvileg minden felső-egyiptomira vonatkozna, de a közösség tagjai beszédeikben mint núbiaiak megkülönböztetik magukat a szaidiktól, ennél fogva a szaidi kifejezés Felső-Egyiptomban lakó egyiptomit fog jelölni.

évei alatt, a faluból kiszakadva, egyiptomiak között, és csak nyugdíjas éveikben költöztek vissza a faluba. Ennélfogva gyerekeik nem beszélik a kenzi dialektust, míg azok a gyermekek, akik núbiai környezetben nőttek föl, egymás közt a kenzi dialektust, míg a többségi társadalom tagjaival érintkezve az arab nyelv felső-egyiptomi dialektusát beszélik. A núbiai nyelvet alkalmanként kiszorítja az arab nyelv az egymásközti társalgásban is, ettől függetlenül igaz azonban, hogy ott, ahol homogén etnikai közösség él együtt – egy városnegyedben vagy egy faluban –, a núbiai lakosság élőnyelvként használja saját dialektusát.

A város sok tekintetben vonzó a falubeliek számára. Nem csupán munkalehetőséget biztosít, de infrastruktúrája is sokkal kedvezőbb a faluénál. Garb Szehelt betonozott út köti ugyan össze Asszuánnal, és rendszeresen járnak kabbutok[23] vagy mikrobuszok a falu és a város között, az utazás azonban igen hosszadalmas, történjen az szárazföldi járművön vagy motorcsónakon, és mindezt nem ritkán hosszú várakozás előzi meg. A falu közösségi házában délutánonként van ugyan háziorvosi ügyelet, akinek viszont szakorvosi ellátásra van szüksége, szintén a városba kell utaznia. Alapvető élelmiszerekhez is hozzá lehet jutni a faluban, mégis sokan járnak a városi piacokra és boltokba vásárolni. Internetkapcsolat van az egyes házakban, de bizonyos engedélyek megtagadása miatt közösségi internet kávézó – más falvakkal ellentétben, mint Geziret Asszuán – eddig még nem nyílt. Sokan panaszkodnak tehát arra, mennyivel megerőltetőbb az élet Garb Szehelben, mint Asszuánban, ez azonban eddig keveseket sarkallt elköltözésre.

A falu vezetője, ahogy a helyiek nevezték angolul, *president,* egy kilencfős testülettel közösen irányítja a közösség ügyeit. Ezeket a tisztviselőket a falu felnőtt korú, családos férfitagjai választják. Az elnök az asszuáni polgármesternek tartozik beszámolással, a falu ügyeinek vitele azonban elsősorban az ő feladata, így földekkel, házakkal, vízzel vagy örökléssel kapcsolatos konfliktusok orvoslása először az ő hatáskörébe tartozik, s csak ezt követően fordulnak az asszuáni hatóságokhoz.

A vezetők lehetőségükhöz mérten megtesznek mindent a falu élhetővé tételéért: közösségi házat tartanak fenn, benne a tanácskozó ter-

[23] A *kabbut* személyszállításra alkalmas kisteherautó. A kabbutok állandó útvonalon járnak, ülőhely a plató két hosszabbik szélén található. A sofőr addig nem indul el, míg a teherautó hátsó része teljesen meg nem telik utassal, és a leszállási szándékot az útvonal mentén bárhol lehet számára jelezni.

meken kívül orvosi szobával, számítógépteremmel, lányszobával, az épület közösségi rendezvények vagy lakodalmak megtartására is alkalmas, és falai közt működik az óvoda is, míg az iskola valamivel távolabb helyezkedik el. Falun belül, tudtommal, az első hat osztály elvégzésére van lehetőség, ezt követően városi iskolákba járnak a diákok. A közösségi ház bizonyos termeiben turistákat is fogadnak, ahol az arab ábécét valamint arab és núbiai számokat tanítanak a „tanárnők”.

A falu lakói életszínvonalának növekedésében és a falu fejlődésében fontos szerepe van a turizmusnak. A faluvezetés az idegenforgalmi bevételből és a falu gazdagabb lakóinak – akik nagy számban kerülnek ki az idegenforgalomban dolgozók közül – adományaiból tartja fenn a közösségi házat, és segíti Garb Szehel szegényeit.

A következőkben azt szeretném bemutatni, hogyan van jelen az idegenforgalom a falu életében, milyen stratégiák alakultak ki a benne rejlő lehetőségek kiaknázására.

Garb Szenel, a turisták „núbiai faluja”

A helyiek elmondása szerint tizenöt éve jelent meg az első turista a faluban. Azóta Garb Szehel lett az utazási irodák egyik legnépszerűbb célpontja. Geziret Asszuánba is sok csoport látogat el, a városhoz való közelsége miatt ezt a falut lehet legegyszerűbben megközelíteni, és praktikus lehetne a kirándulást összekötni az ókori település ott található romjainak megtekintésével, ennek ellenére az ókori maradványokat többnyire a sziget körbehajózása során mutatják meg a turistáknak. Szehel és Garb Szehel azonos távolságra fekszik az asszuáni kikötőtől, motorcsónakkal 20–30 perc alatt érhető el, homokdűnékkel szegélyezett part mentén. A garb szeheli kikötőnél mégis több csónak várja utasait, mint Szehelnél, ami nem feltétlen annak eredménye, hogy az itteni lakosok jobb kapcsolatot tudtak kiépíteni az utazási irodákkal, inkább a falu kedvezőbb földrajzi adottságai befolyásolták. Garb Szehel a Nílus nyugati partján fekszik, a falutól párszáz méterre, északra pedig egy viszonylag lankás, homokos partszakasz húzódik, ahol a csónakokkal ki lehet kötni, a vállalkozó kedvű turisták tudnak fürdeni a folyóban, de ennél sokkal többen vannak, akik itt tevére szállva teszik meg a fennmaradó utat a faluba, festőien szép homokdűnéken haladva. Szehel-sziget nem rendelkezik ezzel az adottsággal,

ahogyan nem dicsekedhet a parton húzódó, élénkszínűre festett házakkal sem, lévén, a falu egy domb tetejére épült, a folyóról kevésbé jól látható helyen. Garb Szehel kedvező helyzetét Szehel még a rajta található ókori kőbányával sem képes felülmúlni.

A faluba érkezve – történjen az teveháton vagy csónakon – asszonyok és gyerekek rohanják meg a csoportokat fabábukat, nyakláncokat, sálakat árulva. Ezen a gyűrűn átverekedve magukat egy-egy házba látogatnak el. A ház lehet egy turistákat fogadó család otthona vagy egy erre a célra fenntartott „skanzen", ahol falubeliek vagy Asszuánból érkező házigazdák fogadnak vendégeket. A turisták számára megnyitott házak a falu északi határától a Közösségi házig terjedő öthatszáz méter hosszú területen fekszenek.

A faluban három–négy – ahogy beszélgetőtársam fogalmazott – „híres" család van, akik elsők közt alakítottak ki kapcsolatot idegenvezetőkkel, és fogadtak turistákat. Ők azok, akik jövedelme alapvetően a turizmusra épül, és egész napjukat lefoglalja a csoportok érkezése. Többen közülük már a turizmus mélyebb rétegeibe is behatoltak, és például utas szállítás terén is részt vesznek a turizmusban. Több falubeli bérbe adja vagy eladja megüresedett házát utazási irodák vagy magánszemélyek számára. Az ilyen házak gazdái számára szintén a turizmus a fő bevételi forrás. Ők reggeltől estig, az utolsó csoport távozásáig tartózkodnak „munkahelyükön", majd hazatérnek többnyire asszuáni, esetleg a falu más területén fekvő otthonukba. A házak közt húzódó bazársor árusainak többsége is Asszuánban él. Újdonságnak számít a faluban, hogy az egyik garb szeheli férfi külföldiekkel közösen szállodát nyitotta falu szélén, ahová a téli hónapokban napfényre és nyugalomra vágyó turistákat várják.

Az idő folyamán Garb Szehel „híres" családjait követve egyre többen döntöttek úgy, hogy otthonukat megnyitják az idegenforgalom számára. Az ilyen családok legtöbbje számára a turizmus csak kiegészítő kereseti forrás, és a csoportok érkezése nem fedi le a teljes napot. Mindkét család, akikkel szoros kapcsolatban voltam, ilyen. Az idős Mohamed,[24] „családom" feje, aktív korában – mint már említettem – a Nagy-gátnál állt alkalmazásban, és ennek megfelelően, családjával együtt Szahari City-ben élt nyugdíjazásáig. Ezt követően költözött vissza szülőfalujába, és hamarosan úgy döntött, jó jövedelem-kiegészítésnek bizonyul a turizmus. Egyik gyermeke, Atallah azt mesélte,

[24] A tanulmányban megnevezett személyek neve fiktív, kitalált név.

amikor édesapja elkezdte saját családi házuk építését, tudatosan törekedett arra, hogy háza „modern” része mellé „tradicionális” épületrészeket emeljen, és szülei házából származó, régi darabokkal rendezze be otthonát. Ez később, a csoportok érkezése idején, jó alapnak bizonyult a turisták fogadásához. Nem talált ugyanis semmi rosszat abban, hogy turisták járkálnak a házába, ha emellett családja valamennyi mellékjövedelemhez jut.

Az idegenvezetőkkel való kapcsolatfelvételnek alapvetően két módja létezik. Egyik esetben a háziak kezdeményezik a kapcsolatot, fotókkal, névjegykártya átadásával hívják fel az utazási irodák figyelmét otthonaikra. A kapcsolati tőke nagy fontossággal bír e téren, hisz a helyi idegenvezetők sokkal nagyobb eséllyel visznek „ismerős” házba csoportokat. Gyakran az emberi kapcsolatok felülírják a ház dekoratív értékeit is, és egy jóbarát a turisták számára kevésbé tetszetős, autentikusságot kevésbé sugárzó ház tulajdonosaihoz viszi csoportjait.

Ellenkező esetben az idegenvezető figyel fel egy házra, annak jó elhelyezkedése vagy tetszetős dekorációja miatt, és a házigazdákkal egyeztetve következő alkalommal már odaviszi csoportjait. Innentől kezdve már csak egy lépés kell ahhoz, hogy az idegenvezetők egymásnak ajánlják a különböző lakóházakat.

A núbiai házak piacán tehát egyértelműen *versenyről* beszélhetünk, ahol helyzeti előnyben van az, aki idejekorán bekapcsolódott a turizmusba, vagy aki megfelelően erős kapcsolatokkal rendelkezik. A verseny pedig folyamatos *innovációra* készteti a lakóházak tulajdonosait, hogy egyre dekoratívabb térben lássák vendégül a csoportokat, időről időre bővülő szolgáltatásokat nyújtva nekik.

Felmerül hát a kérdés, mitől is lesz egy lakóház kellően dekoratív, kellően autentikus, kellően „núbiai”, hogyan kell piacképessé tenni a núbiai otthonok idegenforgalmi piacán. A következő fejezetekben erre kísérlek meg választ adni, nagy hangsúlyt fektetve arra, hogy egy *mítoszteremtő* folyamat során miként vélik kielégíteni a helybéliek, és miként az idegenvezetők, a turisták autentikusság utáni vágyát.

„Egy núbiai házban nőttem fel”

A hagyományos núbiai ház a környező hegyekből fejtett terméskőből épült, habarcs gyanánt vályogot vagy a folyó hordalékát használták. A kocka alaprajzú épületek tetőzete lapos vagy boltozatos, bejárata gaz-

dagon díszített, teteje csipkézett volt, építészeti stílusa – a közösség kulturális identitását kifejezve[25] – különbözött a felső-egyiptomitól. Az épület falát a háztartás asszonyai és lányai gazdagon dekorálták. A falakon nem csupán az őket körülvevő világ jelent meg növényi vagy geometriai minták formájában, rajzaik referáltak a közösség hiedelemvilágára is. A házak falán lévő véres tenyérnyom vagy a repülő skorpió elűzték a gonosz erőket és a rontást, miként az épületek ajtaja fölé akasztott állati szarvak is védelmet biztosítottak.[26] Emellett a mekkai Kába szentély falra festése minden arra járó számára hirdette, hogy a ház lakója már részt vett a Zarándoklaton.

Az idő folyamán a díszítőelemek lényeges leegyszerűsödése következett be, részben az áttelepítéseket követő *akkulturációs* folyamat, részben az egyiptomiak irányából jövő *asszimilációs* törekvések eredményeként.[27] A házak teteje többé már nem csipkézett, eltűnt a díszes bejárat és néhány virágmintától, valamint a Kába-ábrázolástól eltekintve a gazdag dekoráció is. A főbb építészeti elemek viszont, amilyen a központi udvar és a köré rendeződő szobák, a kupolás tetőzet, megmaradtak egy átlagos családi ház esetében.

A turizmus a tradicionális lakóházdíszítés megújulását eredményezte, ami során a régi, tradicionális motívumvilág új jelentéstartalmakat is hordozva éledt újjá. A repertoár a hagyományos motívumok felelevenítésén túl így illeszkedik az arab – és benne az egyiptomi és núbiai – világról kialakult, romantikus mítoszba. Az autentikus arab világból megjelenik a vízipipázó férfi a tevések és a hastáncosnő képével, a falusi idill beszélgető férfiakkal, nőkkel, gyerekekkel és állatokkal, a dicső, több ezer évre visszamenő múlt egyiptomi hieroglifákkal és templomi jelenetek másolataival, látható továbbá a modern Asszuán és egyben a turisták világa a várostól északra található híddal, a Philae-szigettel, a Níluson fel-alá járó motorcsónakokkal és felukkákkal. Itt-ott felbukkan Bakkar, az egyiptomi rajzfilmek állandóan nevetség tárgyává váló núbiai mesehőse is, aki mindezek ellenére a *núbiai identitás* fontos elemét képezi, és valamilyen formában jelen van a nem-reprezentációs célra készült terekben is. A núbiai falvakban szerzett élményekre utalnak a krokodilok képei – lévén, egy magára valamit is adó házigazda legalább egy kézbe vehető kiskroko-

[25] El-Hakim 1999, 38.
[26] Wenzel 1972, 159–160.
[27] Utóbbiról lásd: el-Hakim 1999, 60.

dilt tart házában – és az olyan jelenetek, amelyeken helyiek turistáknak hennatetoválást festenek. Nem hiányoznak azonban a hagyományos növényi és geometrikus díszítőelemek sem, a „változás esztétikájának"[28] megfelelően azonban a motívumok zsúfoltabbak, az egyes elemek arányai megnőttek vagy elnagyoltabbak lettek.

Az imént leírt etno-esztétikai *revival* jelenség a lakóház reprezentációs részét jellemzi. Az ilyen épület az, amit egyik beszélgetőtársam, Atallah, „a" núbiai háznak nevezett e fejezet címéül választott mondatában. Korábban említettem már, hogy az ő házuk az idegenforgalom térnyerése előtt is autenticitást sugárzott. Kijelentése pedig, miszerint ő egy núbiai házban nőtt fel, arra referál, hogy a közösség az autentikust tartja az etnikai alapon létrejövő, eredeti, valódi lakóháznak. A nem ilyen épületeket a modern jelzővel illetik. A „núbiai ház" kategória feltehetően az etnikai turizmus terméke, hiszen korábban nem volt szükség ilyen jellegű, explicit különbségtételre.

A núbiai mítosz megkonstruálása

A vendégek tehát egy színes, sokat sejtető világba érkeznek.

„Először is a csoportok megérkeznek, nekünk köszöntenünk kell őket, bemutatkozunk nekik, welcome drinkkel kedveskedünk, núbiai tradíció, hogy itallal és harapnivalóval szolgálunk, és az idegenvezető elkezd mesélni nekik a núbiai életről, arról, hogy élnek a núbiaiak, a szokásokról, meg ilyesmi..." – meséli egy helybéli.

A vendégek fogadása bizonyos előkészületeket igényel a háziak részéről. Először is ki kell alakítaniuk a csoportok fogadására alkalmas teret, ami általában a nyitott udvar, ahol körben ülőalkalmatosságokat helyeztek el, és ahol helye lesz a házi bazárnak is. Rendelkezniük kell elegendő mennyiségű pohárral, teáskannával, tálcákkal, feketeteával és karkadéval (hibiszkusztea), szénsavas üdítővel és ásványvízzel, különösen a nyári forróság idején, kenyérrel, mézzel és hennával.

A család részéről bizonyos fokú munkamegosztás is szükséges a feladatok gördülékeny végzéséhez. Az asszonyok és a fiatal lányok szokták felszolgálni az ételt-italt, ugyanők festik a hennatetoválást is,

[28] Boglár 2001, 45–50.

míg a férfiak a kiskrokodilokat mutogatják, és adják az érdeklődők kezébe.

A csoportok megvendégelését követően az idegenvezetők elmesélik utasaiknak a núbiaiak áttelepítésének történetét, beszélnek a helyi szokásokról, a núbiai nyelvről, vagyis egy békés és vendégszerető képet festenek a helyiekről. Legtöbbjük beszédében megjelenik az autentikusság motívuma. Vendégeiknek egy letűnt kor romantikáját igyekeznek megfesteni azzal, hogy olyan világba helyezik őket, ahol megállt az idő, ahol színesre festett falak, régi bútorok, vendégszeretet várja őket egy békés nép között, amelyet még nem rontott meg a televízió és az internet világa. Többen kifejezetten kérni szokták Atallaht, hogy ottlétük idejére zárja be szobája ajtaját, ahol számítógépe található. Egyébiránt az elektronikus készülékek sehol sem képezik a reprezentáció részét, azok a turisták számára nyilvánossá tett téren kívül helyezkednek el.

A turista elé táruló összkép az a valóság, amelyet a helyiek és az idegenvezetők közösen konstruálnak. A helyiek szolgáltatják a külsőségekben megmutatkozó keretet, amivel egyben megszabják azt a határt, ameddig a turisták betekinthetnek életükbe, az idegenvezető feladata pedig e keret tartalommal és jelentéssel való megtöltése. Az így megteremtett núbiai-mítosz jól illeszkedik a turizmus kapcsán az *autenticitás vs. modernitás* témakörben írt irodalomba.[29] Az effajta „mítoszképzés központi kategóriája többek közt az elzártságból eredő autenticitás fennmaradása, a természetközelség, a társadalmi és természeti viszonyokban megnyilvánuló szakralitás, a morális rend, a homogenitás és a közösségi szolidaritás, illetve a mindezekkel együtt járó nyugalom, béke, boldogság."[30] Másrészről pedig a fáraónikus hagyományok egyfajta továbbélésének kifejezésre juttatása is megfogalmazódik, amiről alább szeretnék bővebben szólni. A mítosz tehát a modern embernek az autentikus utáni vágyára, azaz az emberiségnek a szakrális utáni vágyának modern változatára épít.[31]

Felvetődhet ezzel kapcsolatban az Urry által is vizsgált kérdés, valóban csak erről lenne-e szó, vagy a poszt-modern turista már nagyon is tudatában van annak, hogy egy „színpadra állított autenticitást"[32]

[29] Elsősorban A. Gergely 2003, Biczó 2008, Bódis 1998, Földessy 2008 valamint Szeljak 2000 és 2008 írásait kötöm ide.
[30] Szeljak 2000, 202.
[31] Urry 1990, idézi: Bódis 1998, 191.
[32] Urry 1990, idézi: Bódis 1998, 191.

élvez, és ennek a játéknak tudatosan lesz részese? A látogatók helyiekhez és hozzám intézett kérdései alapján azt gondolom, a kép ennél árnyaltabb.

Minthogy a turisták elsők között érdeklődnek afelől, hogy az őket kiszolgálók valóban a ház lakói-e, úgy gondolom, valamennyien észlelik, hogy a környezet, ami fogadja őket, egy *konstruált* valóság. Ezzel már az előtt találkozhatnak, hogy belépnének egy otthonba, hiszen még ha nem is látnak egész ottlétük alatt televíziót vagy számítógépet, a házak falán elhelyezett parabolaantennák a technika jelenlétéről árulkodnak.

Ennek ellenére mégsem tűnik úgy, hogy elvonatkoztatnának a „primitív núbiai" képéhez kapcsolódó sztereotípiáktól. Ez elég nyilvánvalóan kifejeződött akkor, amikor az egyiptomi idegenvezető megkérdezte tőlem, nem találom-e túl primitívnek az ottani életet, és mit vagyok képes hetekig csinálni a faluban. A helyiekhez intézett első kérdések közt szerepel az is, járnak-e a gyerekek iskolába, és nem kis meglepetésükre szolgál az, amikor megtudják, többen járnak főiskolára vagy egyetemre is a faluból. A falu határain kívül is merészkedő, tanult núbiai képe nem illik hát a faluról kialakított elképzelések közé. A fiatal lányokat vőlegényük, az asszonyokat gyermekeik száma felől szokták kérdezni. Az ilyen és hasonló kérdések is arra utalnak, a turisták rendelkeznek valamiféle, mások által tudatosan konstruált tudáskészlettel a helyiek életét illetően. Ennek elemei azonban sokszor évtizedekkel korábbi állapotokból merítenek. Földessy Edina is hasonló attitűdre hívja fel a figyelmet egy turistáknak szánt, rajzolt térkép elemzése kapcsán.[33] A núbiaiak archaikus, természetközeli, békés és primitív életéről alkotott elképzelés legtisztábban egy külföldi nő beszédében jelenik meg:

„ezek a legkedvesebb emberek, akikkel valaha találkoztam, nagyon nyugodtak, nincs bennük feszültség. Olyan természetes itt minden, nincs tévé, mindenki törődik mindenkivel, az emberek beszélgetnek egymással, a nők elégedettek, otthon nevelik gyerekeiket, és nem tartózkodhatnak egy térben a férfiakkal."

Emellett *nem* felejtik el az „egész életét gyermekeinek szentelő", ugyanakkor „nyilvánvalóan primitív és nyugati nevelésre szoruló"

[33] Földessy 2008, 228.

anyát figyelmeztetni arra, mossa meg fia fogát, miután megette a tőlük kapott édességet.

A külföldieknél nem sokkal tájékozottabbak az egyiptomi turisták sem. Az egyiptomiak turistaútjainak vizsgálata során szem előtt kell tartanuk, hogy Felső-Egyiptom és Alsó-Egyiptom két nagy területe között figyelemreméltó földrajzi és ökológiai különbségek vannak, amelyek következtében a fejlődés külön úton haladt a történelem folyamán, egy fejlettebb északot és egy elmaradottabb, archaikusabb délt eredményezve. A Földközi-tengerhez közel lévő, nedvesebb és sokkal szélesebb területen fekvő deltavidék és Kairó lakói számára a hosszú, keskeny és sivatagos Nílus-völgy egy „távoli régiónak", merőben más világnak számít. A déli országrész a történelem folyamán mindig is sokkal elzártabb volt, változások kevésbé érintették, így sokkal archaikusabb társadalomszerkezet konzerválódott a szaidi régióban, ahol emellett az oktatás, egészségügy, munkanélküliség és szegénység területén egyaránt elmaradottság jellemző.[34] Minderre számos sztereotípia is épül, amely következtében a szaidi szóhoz a naivitás, szűklátókörűség, keményfejűség jelentései társíthatók, átitatva törzsiséggel, vérbosszúval és forróvérűséggel.[35] Az északról és a nagyvárosból érkező egyiptomiak számára tehát szintén rengeteg újdonságot rejt Felső-Egyiptom, de a núbiai falvak még a felső-egyiptomi egyiptomiaknak is idegen környezetnek számítanak. Az egyiptomiakat általában a núbiai nyelv és dialektusai érdeklik, de szintén rácsodálkoznak arra, hogy a falusiak közül néhányan főiskolai hallgatók.

„Látod, mondtam, hogy a külföldiek nem csinálnak akkora felfordulást!"

A garb szeheliek számára mind a külföldi, mind az egyiptomi látogató turistának számít, létezik azonban egy fontos törésvonal, ami mentén a közösség elkülöníti a két csoportot. Ez a házigazdáknak okozott többlet munkában és állandó bosszankodásban mérhető leginkább.

„Az egyiptomiak, ha sokan vannak, pillanatokon belül felfordítják az egész udvart." – mondja Marua, egyik állandó beszélgetőtársam és

[34] Miller 2004, 28–29.
[35] El-Aswad 2004, 61.

barátnőm, aki nagyon tartott egy előző nap bejelentkezett egyiptomi csoport érkezésétől. A csoport távozása után valóban meg kellett állapítanom, hogy kiborított italaikkal összekoszolták a terítőt, leejtettek néhány poharat a földre, és valóban nagyon zajosak voltak. További állandó problémaforrást jelent az egyiptomiak fölényeskedő magatartása házigazdáikkal szemben, ami sokszor abban is megnyilvánul, hogy nem hajlandók kifizetni a kívánt összeget a helyiek szolgáltatásaiért. Ennek egyik oka az, hogy ők sokkal inkább hozzá vannak szokva ahhoz, hogy a piacon mindenért alkudni kell. Másrészt nem szabad elfeledkeznünk az elmaradott szaidi régióhoz fűződő *sztereotípiákról* sem.

Az említett viszonyulási minták következtében az egyiptomi turista átlépi a számára kijelölt határokat. Mert bár igaz, amit Benedek H. János állít, miszerint „a látogatót olyan – feltehetőleg tehetős – idegennek tekintik, aki azt csinál, amit akar és ez bizonyos fokig ebben a faluban is megengedett neki. Nincsenek jogai és nincsenek kötelezettségei sem."[36] Ennek megfelelően eltűrik például, hogy a külföldi turista a helyi normákkal ellentétes, túl sok testrészt láttató ruhákban járja körbe házaikat, a határok ugyanis nem az erkölcsi normák mentén jönnek létre elsősorban, sokkal inkább a látogatók fogadóikhoz való viszonyulása képezi alapját. Ezt a határt átlépik ugyan a külföldiek is, de legtöbbször nem látogatások alkalmával, házigazdáikkal szemben. Szintén Marua osztotta meg velem, mennyire rosszul esett neki, amikor az utcán járva köszönt a turistáknak és megkérdezte, hogy vannak (Hi, how are you?), azok pedig emberszámba sem vették. Az említett eset valóban naponta megesik, és a turisták reakcióinak nyilvánvaló oka az, hogy az utcán járva állandó zaklatásnak vannak kitéve, az incidens ellenben ismét rávilágít arra, mennyire meghatározó a turisták megítélésében a közösség tagjai számára az idegenek hozzájuk való pozitív viszonyulása.

Abban, hogy a külföldi turista összességében szívesebben látott vendég a núbiai otthonokban, kimondva vagy kimondatlanul, gazdasági érdek is húzódik. Nemcsak az a jó turistacsoport, amelyik illedelmesen tud viselkedni a házigazdákkal szemben, hanem az is, amely tagjai vagy idegenvezetői sok pénzt hagynak a háziaknál. A külföldiek e téren egyértelműen előnyben vannak.

---

[36] Benedek H. 1998, 105.

A turizmus kapcsán tehát körvonalazódni látszik egy *sztereotípia-rendszer,* amelyen belül elég világosan megfogalmazódik a „„szabott árat sokalló, bajkeverő egyiptomi" képe. Emellett fontosnak tartom megvizsgálni a núbiai etnikai identitás mélyebb rétegeit is.

A legbarátságosabb nép Egyiptomban

„Az etnicitás rendszerint éppen ott válik fontos és meghatározó tényezővé, ahol a csoportok kulturálisan egymáshoz közel helyezkednek el, és gyakran lépnek kapcsolatba egymással. (...) Az etnicitás jelensége akkor merül fel, amikor a kulturális különbségek relevánssá válnak az ilyen interakciókban."

– mondja Eriksen.[37] Kulturális különbség alatt pedig – Fredrik Barth után – a csoportok belső kategóriáit értjük, amelyek alapján saját különállásukat és határaikat megfogalmazzák.[38]

A vizsgált közösség ennek kapcsán így jellemezhető: minden megkérdezett falubéli egyetértett abban, hogy a núbiai a legbarátságosabb etnikum, békés, őszinte és tisztaszívű emberek, ők azok, akik valóban az embert látják a másikban, akik feltétel és hátsó szándék nélkül segítenek, elsősorban nem a pénz a fontos számukra, mert tudják, a pénz nem boldogít. Az egyiptomiak ellenben képmutatók és csak a pénz érdekli őket, amit a közösség számára többek közt az egyiptomi turistáktól szerzett tapasztalatok alapoznak meg.

Ugyanennek a kérdésnek másik oldalán az egyiptomiak azt fogalmazták meg a núbiaiakkal kapcsolatban, hogy azok túlságosan primitívek (egyiptomi ismerőseim azt kérdezték tőlem, a földön alszom-e a faluban, és van-e mivel takaróznom), ugyanakkor megbízhatatlanok is, sok köztük a drogárusításban érintett bűnöző, ami miatt szerintük veszélynek voltam kitéve a faluban. Ez utóbbi sztereotípia valószínűleg a kb. tíz éve kirobbant korori drogbotrányból fakad, amikor az asszuáni gát lábánál fekvő faluban, ahol nagy számban élnek núbiaiak, számos családból kerültek börtönbe drogterjesztés miatt, ami, miután az egész országra jellemző jelenség, semmiképp nem nevezhető etnikum-specifikusnak.

---

[37] Eriksen 2006, 329.
[38] Barth 1996, 4.

Ha még mélyebbre ásunk azt illetően, milyen kulturális sajátosságokat tulajdonit magának a núbiai közösség, Michael Moermanéhoz hasonló következtetést vonhatunk le, aki a thaiföldi etnikai kapcsolatokat vizsgálva azt mutatta ki, hogy

„adatközlőinek többsége saját társadalmának jellegzetes vonásaként olyan kulturális ismertetőjegyeket írt le, amelyek valójában a szomszédos közösségnél is jelentkeztek."[39]

Az ilyen elemek közé különböző ételek tartoznak, továbbá a hagyományos núbiai vendégszeretet, amelyet már a turizmussal kapcsolatban említettem, és amely nyilvánvaló része az egyiptomi kultúrának is. Egy núbiai lakodalom kellékei és forgatókönyve sem tér el különösebben az egyiptomitól, azt leszámítva, hogy a zenekar núbiai zenét játszik. A lakodalom előkészületei kapcsán megfogalmazódott az is, hogy az a jó a núbiaiakban, hogy az ilyen és hasonló alkalmakkor az egész falu részt vesz az előkészületekben. Azt gondolom, ez sokkal inkább a falusi közeg velejárója, ahol a rokonok – legtöbbször a falu lakosságának jó része – kölcsönösen segítik egymást, és természetesen az utcákon elhelyezett ivóhelyek sem a núbiai nép szomjas szegény járókelőkkel szemben megnyilvánuló szolidaritását jelzi, hiszen más településeken is megtalálhatók.

Ehhez kissé hasonló módon formálódik az *emlékezet, identitás* és *történelem* témakörébe tartozó felfogás az ősi, fáraónikussal összefonódó núbiai kultúra folytonosságával, valamint több óegyiptomi kulturális elem núbiai eredetével kapcsolatban. A két elgondolás több ponton is összekapcsolódik. Egyrészt azon a vélekedésen alapul, mely szerint az ókori Egyiptom első fáraói núbiaiak voltak, és a birodalom létrehozója is núbiai származású volt.[40] Ezeket az uralkodókat a mai núbiaiak az őseikként tartják számon. A kontinuitás számos mítoszban is megfogalmazódik, ezek közül egyik az Asúra eredetmítoszát képezi.

---

[39] Moerman, Michael: Who are the Lue? Ethnic Identification in a Complex Civilisation: *American Anthropologist 67,* 1965, 1215–1229. Idézi: Eriksen 2006, 329–330.

[40] A koncepció ilyen formában ugyan nem bizonyítható, ellenben az Egyiptom és Núbia közti kapcsolat régészetileg kimutatható a Kr.e. IV. évezred első felétől. Ezzel kapcsolatban lásd: Edwards 2004, 69–74 és Török 2009, 23–48.

„Az Asúrg egy muszlim ünnep, amelyben megemlékeznek Mohamed próféta unokája, Husszein meggyilkolásáról, akit számos követőjével együtt végeztek ki az iraki Kerbalában Kr.u. 680-ban, azaz a muszlim időszámítás szerinti 61. évben. Az Asúra ma elsősorban síita ünnep Muharram hónap 10. napján, s főként Irakban és Iránban tartják, de Egyiptomban és Núbiában is megünneplik. Husszein feje ma feltehetően Kairóban van, ahová a Fatimida Kalifátus idején került (969–1161).[41]

Az ókorra visszamenő núbiai hagyomány szerint a fáraónikus korban a bőséges áradás reményében minden évben feláldozták Egyiptom legszebb szűzét, a Nílus menyasszonyát Hapinak, az áradás istenének, aki az Asszuánnál található első katarakta sziklái közt lakott. A hagyomány szerint egyszer egy gazdag férfi beleszeretett a lányba, és mielőtt föláldozhatták volna, elvette feleségül, a nép között pedig kárpótlásképpen a lány súlyának megfelelő mennyiségű aranyat osztott szét, aki örömében datolyából készített áldozatot Hapinak, és pálmaleveleket meggyújtva ünnepelt. Beszélgetőtársam szerint ezért dobnak ételt a folyóba a nők Asúra éjszakáján, és ezért világítanak nekik a gyerekek a pálmafa meggyújtott termésével.

A mítosz kapcsán is felmerült, de más kontextusban is szóba került, hogy a közösség, főként annak férfitagjai az óegyiptomi kifejezések etimológiáját a núbiai nyelvből vezetik le. Ennél fogva Hapi neve, mint az áradás okozója, *hozni* vagy *hozó* jelentéssel bír, míg a Nílus szó a núbiai *ni* vagyis inni főnévi igenévből ered. Ehhez hasonlóan a helyiek ismerik több híres fáraó (Tutanhamon, Ramszesz) vagy királyné (Nofertiti) nevének núbiai jelentését.

A kulturális identitás e vetülete sokkal inkább a közösség, azon belül is elsősorban a férfiak tudáskészletének, mintsem a reprezentáció része, noha van szerepe abban: az idegenvezetők megemlíthetik történeteikben, a házak falán szerepelnek egyiptomi hieroglifák és más ókori jelenetek, sőt, második terepmunkám alatt már létezett a faluban egy Taharka-bazár is, az egyiptomi XXV. Dinasztia (716–656) núbiai eredetű fáraójára utalva. Ám a núbiai etnikai turizmus mégsem elsősorban az ókori civilizáció kontinuus létezésére épül, hanem inkább egy békés, autentikus életmód bemutatására.

---

[41] Kennedy 1978: 13.

A garb szeheli turizmus főbb vonásainak bemutatását követően a turizmus falubeliek életére, viszonyrendszereire gyakorolt néhány hatását fogom röviden érinteni. A turistákkal való kapcsolat egyrészt nagyobb anyagi jólétet eredményez a helyiek számára, másrészt sokrétű betekintést enged a „fejlett nyugati” kultúrába, ami a helyeik szerint a turisták által kevésbé frekventált helyeken kisebb mértékben jellemző.

„Sokkal inkább összeköttetésben állunk a világgal”

A turisták igényeit időben felismerő és azt ügyesen kielégítő családok számára a csoportok fogadása magas bevételt eredményezett, ami idővel a jövedelmi különbségek megnövekedéséhez vezetett. A legnagyobb haszon nyilvánvalóan abból származik, ha valaki teljesen a turizmusra „szakosodik”, és ez egyenes arányban csökken akkor, ha egy családnak kevesebb csoport fogadására van lehetősége vagy hajlandósága. Legkisebb nyeresége azoknak van, akik nem a csoportok fogadásából élnek, hanem az utcán árulják néhány egyiptomi fontért vagy euróért portékáikat. Közöttük sok gyerek is akad, akik szegényebb családok sarjaiként így próbálnak pénzhez jutni, és akiket „családom” idősebb tagjai iskolakerülőnek neveztek.

A turizmus révén létrejövő jövedelemkülönbségek és így életszínvonalbeli különbségek egy kis közösségen belül irigységet és pletykákat szülnek. Marua panaszkodott erről legutóbbi terepmunkám utolsó napján, amikor elmondta, hogy a turisták csak problémát okoznak. Korábban, amikor a faluban még nem jártak csoportok, mindenkinek egyforma lehetősége volt pénzhez jutni, és mindenki szerette a másikat. Ma azonban a faluban az a beszéd járja, hogy az ő családja gazdag, és folyamatosan megszólják és kibeszélik őket az emberek, pedig hozzájuk a turisták még nem is jönnek olyan sűrűn, mint más házakhoz, édesapja pedig Szaúd-Arábiában keményen és sokáig dolgozott azért, hogy családjának viszonylagos jólétet teremtsen. Marua állítása nyilvánvalóan túlzó arra vonatkozóan, hogy korábban mindenki egyenlőnek számított, hiszen akkoriban is kellett lenniük bizonyos jövedelmi különbségeknek, de ezeket az idegenforgalom betörése még élesebbé tette.

A turizmus hatásának egy másik vetülete az, hogy az idegenek látogatása során nem csupán a turista szerez benyomást a számára egzotikus másikról, hanem a helybéliek is kapcsolatba kerülnek a világ

számos országának kultúrájával. Ezt a célt szolgálja a televízió és az internet is, amit a külföldiekkel való közvetlen kapcsolat csak elmélyít. Az általános kép, azt gondolom, a szabadsággal és a szabadossággal jellemezhető. Európa és az Egyesült Államok mint a legtöbbet emlegetett, leginkább idealizált és sztereotípiákkal övezett kultúrák egyrészt a magasabb életszínvonalat és nagyobb szabadságot jelentik a helyiek számára *(„nem kell a szüleidtől engedélyt kérned, ha szórakozni akarsz”),* másrészt viszont egy erkölcsileg romlott *(„nem találsz olyan lányt, aki szűzen menne férjhez”* vagy *„már házasságkötés előtt megszületik a baba”),* értékvesztett világot *(„nálunk a gyerek nem mer feleselni a szüleivel, és ez így helyes”),* ahol a nők szemérmetlenek, bármikor megkaphatók, a családok szétesnek, a barátságok pedig érdekeken alapulnak.[42] A nyugati világban munkalehetőséget és pénzforrást látnak, és ezzel egy időben egy olyan kultúrát is, amely tökéletes ellentéte az olyan helybéli normáknak, amelyek következtében az egyén állandó társadalmi kontroll alatt áll, és ahol rendkívüli fontossággal bír a családon belüli szülői tekintély és a lányok szüzessége.

Összegzés

Az Asszuán melletti Garb Szehelben végzett terepmunkám tapasztalatai közül jelen írásomban a turizmushoz kapcsolódó jelenségek, jelentéstartalmak bemutatására törekedtem. Az „Asszuáni-gát” építése után, betelepülőkből létrejött faluban tizenöt éve megjelenő *etnikai turizmus* mára folyamatosan fejlődő, virágzó iparágnak számít, amelybe mind több helyi kapcsolódik be részidős vagy teljes idős specialistaként. Ez egyrészt megnövelte a faluban a jövedelmi különbségeket, másrészt közvetlen kapcsolatot teremtett a „nyugati kultúra” képviselőivel. A rendszer középpontjában az autenticitás áll, amely fizikai keretét a közösség tagjai teremtik meg házaik díszítésével és berendezésével, jelentéssel pedig az utazási irodák idegenvezetői töltik meg interpretációik révén. A közösség ókori kultúrához való viszonya szintén a reprezentáció részét alkotja, ám nem a leghangsúlyosabb helyen. Az idegenforgalom kapcsán számos sztereotípia is megfogalmazódik akár külföldi–núbiai relációban, a „békés természeti nép” képét meg-

[42] Hasonló megállapításokat tett Nagy Terézia is magyarországi afrikai bevándorlók közt végzett terepmunkája alapján. (Nagy 2008, 177–179.)

festve, akár egyiptomi–núbiai viszonylatban, amelyben az *„elmaradott”* núbiai és a *„képmutató”* egyiptomi állnak egymással szemben.

Felhasznált irodalom

A. Gergely András: Az autenticitástól az identitásig. Térségi turizmus Tunéziában: Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (szerk.) *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k. A turizmus társadalomtudományos magyarázata.* Budapest: Néprajzi Múzeum 2003, 180–197.

El-Aswad, el-Sayed: Viewing the World through Upper Egyptian Eyes: From Regional Crisis to Global Blessing. In Hopkins, Nikolas és Reem, Saad (szerk.): *Upper Egypt. Identity and Change.* Cairo – New York: The American University in Cairo Press 2004, 55–78.

Barley, Nigel: *Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból.* Budapest: Typotex 2006.

Barth, Fredrik: Régi új problémák az etnicitás kérdésében: *Regio 1996,* 1:3–25.

Benedek H. János: Turizmus és helyi társadalom. A faluturizmus esélyei a Székelyföldön egy konkrét példa tükrében. In: Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus mint kulturális rendszer.* Budapest: Néprajzi Múzeum 1998, 103–110.

Biczó Gábor: A „félreértett” egzotikum. Megjegyzések „egy gyimesi diszkó” példáján. In: Fejős Zoltán – Pusztai Bertalan (szerk.): *Az egzotikum.* Budapest – Szeged: Néprajzi Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék 2008, 103–112.

Bódis Krisztina: Posztmodern turizmus. In: Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus mint kulturális rendszer.* Budapest: Néprajzi Múzeum 1998, 189–196.

Boglár Lajos: *A kultúra arcai.* Budapest: Napvilág 2001.

Borsányi László: A megfigyelés az antropológiai terepmunkában. In: *Kultúra és Közösség, 2001/1,* 77–85.

Edwards, David N. *The Nubian Past: An Archaeology of the Sudan.* London–New York: Routledge 2004.

Eriksen, Thomas Hylland: *Kishelyek – nagytémák. Bevezetés a szociálantropológiába.* Budapest: Gondolat 2006.

Fernea, Robert A.: *Nubians in Egypt.* Austin, Texas: University of Texas Press 1973.

Földessy Edina: Rajzolt egzotikum. Egy dzserbai képes turistatérkép elemzése. In Fejős Zoltán – Pusztai Bertalan (szerk.) *Az egzotikum.* Budapest – Szeged: Néprajzi Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék 2008, 213–231.

Gamblin, Sandrine: Luxor: A Tale of Two Cities. In: Hopkins, Nikolas – Reem, Saad (szerk.): *Upper Egypt. Identity and Change.* Cairo – New York: The AUC Press 2004, 267–284.

Hakim, Omar M. El: *Nubian Architecture.* Cairo: The Palm Press 1999.

Herzog, Rolf: *Die Nubier: Untersuchungen und Beobachtungen zur Gruppengliederung, Gesellschaftsform und Wirtschaftsweise.* Berlin: Akademie Verlag 1957.

Hopkins, Nlcholas – Saad, Reem (szerk.): *Upper Egypt. Identity and Change.* Cairo – New York: The American University in Cairo Press 2004.

Jasper Kata: Núbiaiak Garb Szehelben. Terepmunka egy Asszuán melletti núbiai faluban: Hajnal Virág – Papp Richárd (szerk.): *„Így kutatunk mi...” V. – az antropológiai terepmunka módszereihez.* (Megjelenés előtt) Budapest, ELTE, Szimbiózis.

Jennings, Anne M.: *The Nubians of West Aswan.* Boulder – London: Lynne Rienner Publishers 1995.

Keating, Rex: *Mentőakció Núbiában.* Budapest: Gondolat 1980.

Kennedy, John G.: *Nubian Ceremonial Life.* Berkeley – Los Angeles – New York: The University of California Press, Cairo: The American University in Cairo Press 1978.

Kiss Márta: „A tündérkirály lakhelyén, a legendák földjén...” Lokális identitás, önreprezentáció és sztereotípiák. In: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák.* Tér és terep 5. Az MTA Etnikai–nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Budapest: Balassi 2007, 150–176.

Malinowski, Bronislaw: A nyugat–csendes-óceáni térség argonautái: *Café Bábel, 36,* 2000, 43–57.

Malinowski, Bronislaw: Napló, a szó szoros értelmében: *Café Bábel 41,* 2001, 81–93.

Miller, Catherine: Between Myth and Reality: The Construction of a Sa'idi Identity in Cairo. In: Hopkins, Nikolas – Reem, Saad (szerk.): *Upper Egypt. Identity and Change.* Cairo – New York: The American University in Cairo Press 2004, 25–54.

Nagy Terézia: Relatív egzotikum. In: Fejős Zoltán – Pusztai Bertalan (szerk.): *Az egzotikum.* Budapest – Szeged: Néprajzi Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék 2008, 173–188.

Szeljak György: Turistamítoszok, indiánok, etnikai turizmus Mexikóban. In: Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (szerk.): *Turizmus és kommunikáció.* Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum 2000, 201–215.

Szeljak György: Az indián arcai. Etnikai képeslapok Guatemalából. In: Fejős Zoltán – Pusztai Bertalan (szerk.) *Az egzotikum.* Budapest – Szeged: Néprajzi Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék 2008, 232–248.

Török László: *The Kingdom of Kush, Handbook of the Napatan-Meroitic Civilisation.* Leiden – New York – Köln: Brill 1997.

Török László: *Between Two Worlds. The Frontier Region Between Ancient Nubia and Egypt 3700 BC – AD 500.* Leiden – Boston: Brill 2009.

Wenzel, Marian: *House Decoration in Nubia.* University of Toronto Press 1972.